

Jaarverslag

maatschappelijk
verantwoord
beleggen

2023

INHOUD

1. VOORWOORD	03
2. MVB-STRATEGIE VAN HET FONDS	05
2.1 MVB-visie	05
2.2 Thematische aandachtsgebieden	06
2.3 Klimaatstrategie	06
2.4 Leidende principes	08
2.5 Wet- en regelgeving	08
3. MVB-BELEID EN UITVOERING	09
3.1 Uitsluiten	09
3.2 Stemmen	10
3.3 Engagement	12
3.4 ESG-integratie	15
3.5 Impactbeleggen	17
4. COMMUNICATIE MET DEELNEMERS	21
5. VOORUITBLIK	22
BIJLAGEN	24

1. VOORWOORD

Het doet ons genoegen u het derde Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB) jaarverslag van Algemeen Pensioenfonds KLM te presenteren. MVB is een cruciaal onderwerp voor ons pensioenfonds en zijn deelnemers, en wij volgen de diverse ontwikkelingen op dit gebied nauwgezet. In de afgelopen jaren hebben we belangrijke stappen gezet om meer MVB-doelen te stellen en te realiseren door deze steeds meer te integreren in onze processen en beleggingsportefeuilles. In dit jaarverslag willen we op een compacte manier van A tot Z het beleid uiteenzetten en de keuzes die we hebben gemaakt toelichten in casussen.

In 2023 hebben we grote vooruitgang geboekt:

- Onze klimaatstrategie is uitgebreid met de invoering van klimaatbenchmarks voor verschillende aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles, om zo de vermindering van CO₂-uitstoot meetbaar te maken.¹ De eerste beleggingen op basis van deze benchmarks zijn gerealiseerd. Eind 2022 waren we voor large caps al zo ver; dit beleid is nu verder doorgevoerd. Wij beleggen minder in de grootste vervuilers. Dat beperkt het risico op minder rendement terwijl CO₂-uitstoot wordt verminderd. Meer informatie over onze klimaatstrategie vindt u in hoofdstuk 3.
- We hebben ons uitsluitingenbeleid herijkt op basis van mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie indices. Dit betekent dat we in bepaalde landen niet meer beleggen. De complete lijst van uitsluitingen vindt u [hier](#).
- We hebben impactbeleggingen geïmplementeerd, waaronder SSA Green Bonds. Dit is een type groene obligatie uitgegeven door overheden, supranationale organisaties en overheidsgerelateerde agentschappen, die alleen duurzame initiatieven financieren, zoals hernieuwbare energie zoals windparken of zonnepanelen.
- In het kader van ESG-ricicomanagement hebben we data ingekocht om beter inzicht te krijgen in (klimaat)risico's in onze beleggingsportefeuilles en daarop verder bij te sturen. We hebben onze risicoanalyse verder uitgewerkt en verfijnd.
- Onze MVB-communicatie richting deelnemers is versterkt door de publicatie van het MVB-jaarverslag, nieuwe MVB-websiteteksten en het organiseren van een MVB-webinar.
- We zijn daarnaast licht gestegen in de VBDO-score, maar relatief gedaald in de ranking die de grootste 50 Nederlandse pensioenfonds vergelijkt. De Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) streeft ernaar om duurzame ontwikkeling te integreren in de beleggingsketen.

In 2024 willen we de klimaatstrategie van Algemeen Pensioenfonds KLM verder implementeren in de beleggingsportefeuilles. We zijn impactbeleid aan het opstellen om de komende jaren te implementeren: we zullen overwegen waar we wat aan impact willen doen, voor welk percentage van de portefeuille, met betrekking tot welke thema's en in welke categorieën. Impactbeleggen betekent dat er, naast een acceptabel financieel rendement, ook een duidelijk doel is om positieve bijdrage te leveren aan belangrijke duurzame thema's. We zullen naar meerdere mogelijkheden kijken: denk bijvoorbeeld aan een bijdrage aan de energietransitie via duurzame energie, duurzaam vastgoed of sociaal-maatschappelijke impact.

¹ De klimaattransitiebenchmark reduceert de CO₂-uitstoot gerelateerd aan de beleggingsportefeuilles met 30 tot 50%, en daarna jaarlijks met 7%.

We zullen daarvoor mede beleggingscategorieën als private equity en private debt gebruiken. Wij zullen de impact monitoren, meten en rapporteren. Ook willen we onze focusthema's en Sustainable Development Goals (SDG's) herijken en vertalen naar concrete beleggingsdoelen; biodiversiteit is daarbij een belangrijk nieuw onderwerp.

Sinds december 2023 is ons pensioenfonds, zoals ons streven was, een artikel 8-fonds onder SFDR. SFDR staat voor Sustainable Finance Disclosure Regulation. Dit is wetgeving vanuit de Europese Unie omtrent transparantie over de duurzaamheid van beleggingen.

De artikel 8-classificatie betekent dat we duurzame kenmerken actief promoten en integreren in onze beleggingsbeslissingen. We nemen milieu-, sociale- en governancefactoren (ESG) mee in onze strategie om niet alleen financiële doelen te bereiken, maar ook een positieve impact te maken op duurzaamheid. Voor de volledige toelichting, zie onze websitepagina hierover: [Duurzaamheidswet- en regelgeving klmgrondfonds.nl](#). Dit brengt een aantal (rapportage)verplichtingen met zich mee, zoals de inrichting van een speciale webpagina. Een apart jaarverslag Maatschappelijk Verantwoord Beleggen behoort daar niet toe. Toch denken wij dat het, ook in het belang van interactie met onze deelnemers en het afleggen van verantwoording, goed is om jaarlijks inzicht te blijven bieden in onze activiteiten op dit gebied. We zijn het feitelijk aan onze stand verplicht.

We hopen dat dit jaarverslag u een helder inzicht biedt in de stappen die wij als Algemeen Pensioenfonds KLM zetten op het gebied van Maatschappelijk Verantwoord Beleggen. Met de vooruitgang die we in 2023 hebben geboekt en onze ambitieuze plannen voor de toekomst, blijven we ons inzetten voor een duurzame en verantwoorde beleggingsstrategie.

Jeroen van der Put

Bestuurder Vermogensbeheer

Trekker van het MVB-Beleid binnen het bestuur

2. MVB-STRATEGIE VAN HET FONDS

2.1 MVB-visie

Het Algemeen Pensioenfonds KLM streeft naar het realiseren van een goed pensioen door duurzaamheidsrisico's te mitigeren én bij te dragen aan een leefbare wereld.

In 2023 zijn de missie, visie en strategie van het pensioenfonds doorontwikkeld. In de visie zijn vijf thema's opgenomen waarvan 'ESG als leidend motief' er een is. Bij dit thema zijn drie speerpunten uitgewerkt:

1. We zijn vooruitstrevend op ESG-gebied en hebben bij elke beleidsbeslissing die we nemen oog voor een betere wereld.
2. We classificeren de pensioenregeling als 'niveau 8' (in termen van SFDR2) en realiseren de bijbehorende implementatie. Dit is een classificatie vanuit EU-wetgeving omtrent transparantie over de duurzaamheid van beleggingen.
3. We beheersen de gevolgen van klimaatrisico's op het pensioenfonds.

Het pensioenfonds hanteert een beleggingsbeleid dat aansluit bij zijn doelstelling, namelijk het verzekeren van ouderdoms-, nabestaanden- en invaliditeitspensioen voor het grondpersoneel van KLM. Maar het pensioenfonds vindt een leefbare wereld evenzeer belangrijk. Het fonds vult deze opvatting in door bij te dragen aan verantwoorde waardecreatie op de lange termijn. Dit betekent dat maatschappelijk verantwoord beleggen in hoge mate moet zijn geïntegreerd in beleggingsprocessen en beleggingsbeslissingen.

De MVB-visie van het fonds komt terug op verschillende plekken in de 'investment beliefs':

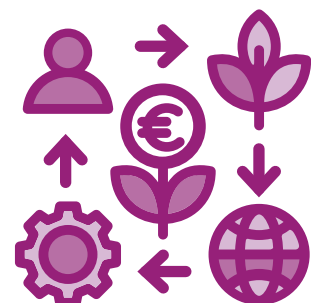
"3. Risico-rendementsverhoudingen verbeteren door het toepassen van MVB-criteria in het beleggingsproces.

4. Het pensioenfonds heeft invloed op de maatschappij en milieu en vindt dat het de verantwoordelijkheid draagt om bij te dragen aan een duurzame, leefbare wereld.

11. Het vertrouwen van belanghebbenden vormt de 'license to operate' van het pensioenfonds; daarmee zijn inzicht in de portefeuille, de beslissingen, deelnemersvoorkeuren, de kosten en de resultaten cruciaal."

Duurzaamheidsdoelstellingen

Wij willen een positieve bijdrage leveren aan een duurzame wereld ('do good'). Daarnaast vinden wij het belangrijk om de negatieve duurzaamheidseffecten en -risico's gerelateerd aan onze beleggingen te minimaliseren ('do no harm'). Invulling geven aan onze doelstellingen doen wij via de gekozen thema's; hier is specifiek aandacht voor klimaat.

2.2 Thematische aandachtsgebieden

Het pensioenfonds gebruikt de SDG's om ESG-risico's en -kansen te signaleren. Het pensioenfonds hecht extra belang aan de volgende thema's:

Milieu

- Klimaat en schone energie (SDG 13 en 7)
- Verantwoorde consumptie en productie (SDG 12)
- Industrialisatie, innovatie en infrastructuur (SDG 9)

Sociaal

- Waardig werk en economische groei (SDG 8)

Deze selectie is onder meer tot stand gekomen door een deelnemersonderzoek. Het pensioenfonds streeft naar een concrete betrokkenheid bij deze thema's. Daarnaast kwam uit het onderzoek naar voren dat onze deelnemers belang hechten aan het thema biodiversiteit. Ook daar zullen wij dus expliciet aandacht aan besteden bij het verder ontwikkelen van het MVB-beleid.

2.3 Klimaatstrategie

Het pensioenfonds heeft het thema 'klimaat' als speerpunt benoemd, mede vanuit de overtuiging dat klimaatrisico's van belang zijn voor beheersing van het risico-rendementsprofiel van de portefeuille. Daarnaast is reputatiemanagement in dit kader belangrijk en willen we impact maken.

Het pensioenfonds hecht eraan om aan te sluiten bij de doelstellingen van het Klimaat Akkoord van Parijs. Daarom heeft het pensioenfonds de volgende ambities en doelstellingen vastgesteld:

- Onze klimaatambitie is een CO₂-neutrale beleggingsportefeuille in 2050.
- Onze klimaatdoelstelling is het verminderen van de CO₂-uitstoot van de gehele beleggingsportefeuille, conform de doelstelling van de EU Climate Transition Benchmark (scope 1, 2 en op termijn ook scope 3) ten opzichte van ultimo 2019.
- We hebben een klimaattransitie-benchmark geïmplementeerd voor de large cap pool. De CO₂-reductie bedraagt 50% ten opzichte van 2019, gevolgd door een jaarlijkse CO₂-reductie van minimaal 7%. Dit is conform de planning van de klimaatambitie (zie de grafiek volgende pagina).

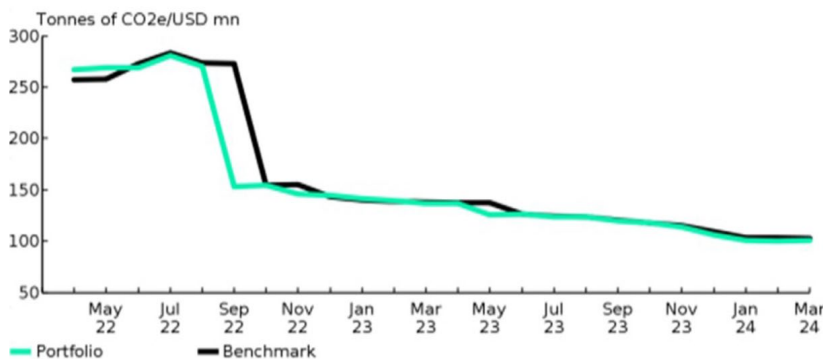
Klimaatprofiel

Stichting Blue Sky Liquid Asset Funds

Blue Sky Global Passive Large&Mid Cap Equity Fund

Benchmark: MSCI World Climate Paris Aligned BSG Custom Index

CO₂-intensiteit (direct + indirect)

Source: SSGA Holdings as of 31 Mar 2024. Trucost data as of 29 Feb 2024.

Figuur 2.3.a: CO₂-intensiteit (direct en indirect)

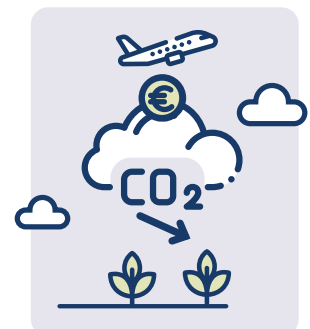
Meer investeren in bedrijven met een lage CO₂-uitstoot

We geloven in een stapsgewijze aanpak als het gaat om verantwoord beleggen. We sluiten daarom beleggingen in vervuilende sectoren zoals bijvoorbeeld olie of mijnbouw niet helemaal uit. Sinds september 2023 investeren we er wel minder in ('onderwegen'). En tegelijkertijd investeren we juist meer in bedrijven met een lagere CO₂-uitstoot en bedrijven die meegaan in de energietransitie ('overwegen'). Op die manier hoeven we onze beleggingen niet heel anders in te richten, houden we vast aan ons beleggingsbeleid en kunnen we toch de CO₂-uitstoot gerelateerd aan onze beleggingen verminderen.

In de beleidsuitvoering wil het pensioenfonds liever extra CO₂-reducties realiseren dan extra restricties toevoegen met betrekking tot andere ESG-thema's. Diversificatie is essentieel. Er worden geen sectoren op voorhand uitgesloten.² Zo kan het pensioenfonds juist bedrijven in CO₂-intensievere sectoren stimuleren om te verduurzamen, zolang deze wel verbetering laten zien. De volgorde van maatregelen die het pensioenfonds hanteert is als volgt:

1. Uitsluitingenbeleid
2. CO₂-reductie door over-/onderwegingen
3. Verbetering SDG-scores door positieve selectie en betrokken aandeelhouderschap
4. Verbetering ESG-ratings door betrokken aandeelhouderschap

Nieuwe inzichten kunnen ertoe leiden dat de ambities en doelstellingen wat betreft klimaat en ESG in de toekomst worden aangepast.

² Met uitzondering van de sectoren tabak en controversiële wapens.

2.4 Leidende principes

Het pensioenfonds hanteert de volgende standaarden, principes en richtlijnen voor zijn MVB-beleid:

- UN Global Compact
- UN Principles for Responsible Investment (PRI)
- UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP)
- OECD Guidelines for Multinational Enterprises (OESO-richtlijnen)
- International Corporate Governance Network (ICGN) Global Stewardship Principles en Global Governance Principles
- Lokale richtlijnen voor best-practices en codes zoals de Nederlandse Stewardship Code
- Impact op UN Sustainable Development Goals (SDG's) wordt meegewogen waar mogelijk.

Deze richtlijnen worden toegepast in verschillende MVB-instrumenten, zoals ESG-integratie, uitsluiten, stemmen en engagement.

2.5 Wet- en regelgeving

SFDR Artikel 8-classificatie

Sinds december 2023 classificeert het pensioenfonds de pensioenregeling als een artikel 8-product ('lichtgroen') onder de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR). Dit betekent dat we duurzame kenmerken promoten. Daarnaast integreren we duurzaamheidsrisico's in onze beleggingsbeslissingen. We nemen sociale, milieu- en governancefactoren (ESG) mee in onze strategie om niet alleen financiële doelen te bereiken, maar ook een positieve impact te maken op duurzaamheid.

Onder SFDR zijn we verplicht om transparant te zijn over onze aanpak ten aanzien van duurzaamheidsrisico's en het in aanmerking nemen van ongunstige effecten op de duurzaamheid en de resultaten hiervan. Dit omvat onder andere uitgebreide informatie op onze website en in precontractuele documenten over hoe we duurzaamheidsrisico's identificeren, beheren en meten. Deze transparantie helpt onze deelnemers en andere belanghebbenden om te begrijpen hoe wij bijdragen aan een duurzamere wereld.

Daarnaast rapporteren we periodiek over het resultaat van de gepromote duurzaamheidskenmerken. Ook rapporteren we de over de effecten van onze beleggingen op duurzaamheidsfactoren. Dit betekent dat we jaarlijks inzicht geven in de belangrijkste ongunstige effecten van onze beleggingsbeslissingen op duurzaamheid en hoe we deze aanpakken. Deze informatie is terug te vinden op de website en in het reguliere jaarverslag van het pensioenfonds en is in lijn met de informatie in dit MVB-jaarverslag. De rapportages dragen bij aan de verantwoording naar onze deelnemers en versterken het vertrouwen in onze duurzame beleggingsaanpak.

Met de classificatie 'lichtgroen' fonds sluiten we aan aan bij de groeiende vraag van onze deelnemers naar duurzame investeringsmogelijkheden en het helpt ons in het bijdragen aan bredere maatschappelijke en milieugerelateerde doelstellingen. Zo blijven we ons inzetten voor een leefbare en duurzame toekomst.

3. MVB-BELEID EN UITVOERING

3.1 Uitsluiten

Uitsluitingenbeleid

Rendement uit maatschappelijk verwerpelijke beleggingen vindt het pensioenfonds niet acceptabel. Dergelijke beleggingen – aandelen en (obligatie)leningen – sluit het fonds dan ook uit. Het gaat om bedrijven die de principes van de UN Global Compact herhaaldelijk schenden. De UN Global Compact is gericht op mensenrechten, arbeidsomstandigheden, leefomgeving en anti-corruptie. Ook bedrijven die betrokken zijn bij de handel in of de productie van producten die bij normaal gebruik schadelijk of dodelijk zijn, zoals tabak, worden uitgesloten. Het pensioenfonds belegt in beperkte mate in de defensiesector, maar nooit in bedrijven die betrokken zijn bij de productie van controversiële wapens. Wapens worden als controversieel gezien als deze onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken, geen onderscheid maken tussen burgerdoelen en militaire doelen en na afloop van een conflict slachtoffers kunnen veroorzaken. Beleggingen in leningen van overheden die herhaaldelijk en in ernstige mate verantwoordelijk zijn voor schendingen van mensenrechten, aantasting van het milieu en/of corruptie worden eveneens uitgesloten. Daarnaast gebruiken wij mensenrechten, arbeidsrechten en anti-corruptie-indices om landen en staatsbedrijven uit te sluiten. Een voorbeeld is Rusland.

Uitsluitingen

Het pensioenfonds sluit via de beleggingspools per 31 december 2023 in totaal 235 bedrijven uit van beleggingen. De lijst met uitgesloten bedrijven staat op de website van het pensioenfonds.³ Van bedrijven die zijn uitgesloten houdt het pensioenfonds geen aandelen of bedrijfsobligaties in de portefeuille.

Voor deze uitsluitingen had het pensioenfonds verschillende redenen:

- 121 bedrijven werden uitgesloten wegens betrokkenheid bij de productie van controversiële wapens. Het pensioenfonds sluit dergelijke bedrijven uit, met uitzondering van bedrijven die betrokken zijn bij kernwapens indien zij gevestigd zijn in een land waar deze betrokkenheid is toegestaan conform het non-proliferatieverdrag.
- 75 bedrijven werden uitgesloten omdat ze de principes van de UN Global Compact schenden. De UN Global Compact omvat mensenrechten, arbeidsrechten, het voorzorgsprincipe qua milieu en anti-corruptie. Bedrijven die een of meer van de principes met voeten treden, worden door het pensioenfonds uitgesloten.
- Het pensioenfonds sluit 39 bedrijven uit die betrokken zijn bij de productie van en/of handel in tabak.

Tot slot kiest het pensioenfonds ervoor om in obligaties van 57 overheden niet te beleggen. Hiervoor hanteert het pensioenfonds EU- en VN-sancties en de Freedom House Index, de Global Rights Index en de Corruption Perceptions Index als criteria. Uitsluitingen gelden automatisch ook voor bijbehorende lagere overheden. Staatsbedrijven van uitgesloten overheden worden ook uitgesloten door het pensioenfonds. 1781 staatsbedrijven worden op deze manier uitgesloten.

³ <https://klmgrondfonds.nl/sites/klmgrondfonds.nl/files/2023-12/Uitsluitingenlijst%20Q3%202023%20PFA.pdf>

Naar aanleiding van de oorlog in Oekraïne heeft het bestuur van het pensioenfonds besloten alle beleggingen in Rusland uit te sluiten, dus ook die in bedrijven. Russische staatsobligaties stonden al op de uitsluitingslijst. Overigens betreft dit minder dan 0,1% van het belegd vermogen van het pensioenfonds. De bestaande posities worden – wanneer dat mogelijk is – op een beheerste manier afgebouwd.

UITSLUITINGSGRONDEN EN AANTALLEN	AANTAL UITSLUITINGEN
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. controversiële wapens	121
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. UN Global Compact	75
Bedrijven – Uitsluitingen o.b.v. schadelijke producten (m.n. tabak)	39
Bedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	235
Overheden – Totaal aantal uitsluitingen	57
Staatsbedrijven – Totaal aantal uitsluitingen	1781

Tabel 3.1.a: Uitsluitingsgronden en aantallen

3.2 Stemmen

Stembeleid

Het stembeleid is gebaseerd op de leidende principes en thema's die zijn opgenomen in het ESG-beleid. De belangrijkste leidende principes voor stemmen zijn de ICGN Global Stewardship Principles en Global Governance Principles. Dit zijn richtlijnen op het gebied van goed bestuur. In het stembeleid is verder beschreven hoe invulling wordt gegeven aan elk van de thema's 'klimaat en schone energie', 'waardig werk en economische groei', 'verantwoorde consumptie en productie' en 'industrialisatie, innovatie en infrastructuur'.

Over het algemeen stemt het fonds voor voorstellen van aandeelhouders als deze transparantie vergroten, goed bestuur bevorderen en aandeelhoudersrechten verbeteren. Het fonds stemt in principe tegen voorstellen die niet in lijn zijn met good practice-standaarden. Het fonds steunt doorgaans duurzaamheidsgerelateerde resoluties als deze de transparantie over klimaatverandering vergroten, klimaatdoelen introduceren die in lijn zijn met het Klimaat Akkoord van Parijs, en duurzaamheidsrapportages voorstellen volgens internationale standaarden. Wij worden hierin bijgestaan door externe dienstverlener Minerva.

Case McDonald's

Transparantie over lobbyactiviteiten en dierenwelzijn bij McDonald's

Een van onze doelen bij verantwoord beleggen is verantwoorde productie en consumptie, waaronder ook dierenwelzijn valt. Ook hechten wij veel waarde aan een goed bestuur inclusief transparantie over lobbyen. In de algemene vergadering van McDonald's van 25 mei 2023 werd onder meer gestemd over de volgende twee voorstellen:

Jaarlijks verslag over lobbyactiviteiten

Met dit voorstel verzochten de aandeelhouders McDonald's voortaan jaarlijks een verslag op te stellen over de lobbyactiviteiten van het bedrijf. Wij zijn van mening dat transparantie met betrekking tot politieke activiteiten essentieel is. Daarom moeten besturen beleid opstellen voor politieke betrokkenheid, waaronder lobbyen en donaties aan politieke doelen of kandidaten. Deze processen dienen transparant te zijn en regelmatig geëvalueerd te worden. Om deze reden hebben wij vóór het voorstel gestemd. Hoewel 49,8% van de stemmen vóór was, werden de stemmen van afwezige aandeelhouders als tegenstem gerekend, waardoor het voorstel net niet werd aangenomen. Wel geeft dit een duidelijk signaal aan het bedrijf.

Rapportage van welzijnsindicatoren voor dieren

Een ander voorstel vroeg om een verbeterde rapportage van de 15 belangrijkste welzijnsindicatoren die McDonald's gebruikt voor het welzijn van dieren. Dit voorstel beoogde een duidelijkere communicatie en meer details over de welzijnsindicatoren die worden gebruikt in het dierenwelzijnsprogramma van het bedrijf. Wij hebben ingestemd met dit voorstel, omdat we geloven dat dit zal bijdragen aan een beter inzicht in de voortgang van het bedrijf op het gebied van dierenwelzijn. Het voorstel werd niet aangenomen maar kreeg wel significante steun van aandeelhouders, namelijk 38,1% van de stemmen.

Case 3.2.a: McDonald's

Stemresultaten

In 2023 heeft het pensioenfonds veelvuldig gebruik gemaakt van het stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen. In totaal stemde het pensioenfonds op 3.109 vergaderingen over 37.051 voorstellen. Hierbij stelt het pensioenfonds zich op als een positief-kritische, betrokken aandeelhouder. In 32% van de gevallen stemde het pensioenfonds tegen het advies van het management op een voorstel. Dit waren meestal voorstellen over het benoemen van leden voor de raad van bestuur, excessieve beloningen en audit en rapportage. Het pensioenfonds steunde 68% van de voorstellen van het management van de ondernemingen. 2.195 voorstellen gingen over aandeelhoudersrechten en 353 voorstellen waren gerelateerd aan duurzaamheid. In onderstaande tabel staat een samenvatting van het stemgedrag. Het stemgedrag in 2023 was vergelijkbaar met het stemgedrag van 2022.

Samenvatting stemgedrag

Aantal aandeelhoudersvergaderingen	3.109
Aantal agendapunten	37.051
Agendapunten waar voor het advies van het management gestemd is	24.401
Agendapunten waar tegen het advies van het management gestemd is	12.650
Onderwerpen waar het meest tegen het advies van het management is gestemd	het benoemen van leden voor de raad van bestuur, excessieve beloningen en audit en rapportage
Agendapunten gerelateerd aan aandeelhoudersrechten	2.195
Agendapunten gerelateerd aan duurzaamheid	353

Tabel 3.2.b: Samenvatting stemgedrag

3.3 Engagement

Engagementbeleid

Aandeelhouders kunnen bedrijven aanspreken op hun handelen; dit wordt aangeduid met de term 'engagement'.

De engagementmanager voert gesprekken op basis van specifieke, meetbare doelstellingen op het gebied van duurzaamheid. Het kan zijn dat er meerdere doelstellingen met een bedrijf worden besproken. Een engagementtraject duurt meestal een aantal jaren. In die tijd kan het bedrijf een geloofwaardige strategie ontwikkelen en implementeren om duurzaamheid te bevorderen. Voorbeelden zijn dialogen met bedrijven in de kledingindustrie over doelstellingen op het gebied van circulariteit, het gebruik van duurzame materialen, het verlagen van de CO₂-uitstoot en het integreren van mensenrechtenbeleid in de toeleveringsketen. Het voeren van gesprekken is uitbesteed aan de externe dienstverlener Hermes, die deze gesprekken voor meerdere opdrachtgevers voert.

Case Starbucks

Starbucks is een internationale koffieketen uit de Verenigde Staten. In 2022 verhoogde Starbucks het minimumloon tot 15 dollar per uur, en verhoogde het ook de lonen van medewerkers die lang in dienst zijn. Onze engagementmanager Hermes vroeg het bedrijf om te overwegen een strategie te publiceren voor leefbaar loon. Daarnaast is gevraagd of Starbucks de effectiviteit van het klachtenmechanisme kan aantonen door het aantal en type gemelde klachten van werknemers, leveranciers en derde partijen openbaar te maken, inclusief een uitleg of er in elk geval toegang tot een passende oplossing werd geboden. Zowel de leefbaar loon-strategie als de klachtenrapportage zou het bedrijf helpen om aan te tonen dat het de zorgen over werknemersrechten erkent en op passende wijze aanpakt.

Daarnaast heeft Hermes voorafgaand aan de jaarlijkse aandeelhoudersvergadering van 2023 schriftelijk bezorgdheid geuit aan het bedrijf over mogelijke inmenging van Starbucks in het recht van zijn Amerikaanse werknemers om zich bij een vakbond aan te sluiten. Hermes heeft aan aandeelhouders aanbevolen om een aandeelhoudersvoorstel te steunen dat vraagt om een onafhankelijke beoordeling van de borging van werknemersrechten. Hermes heeft ook aangegeven aan Starbucks dat steun voor het zittende bestuur alleen behouden zou blijven als het bedrijf aantoont dat het voldoet aan zijn mondiale mensenrechtenverklaring en dat het actie onderneemt om zijn score te verbeteren in de Corporate Human Rights Benchmark.

Het aandeelhoudersvoorstel kreeg steun van de meerderheid en Starbucks heeft sindsdien een onafhankelijke derde partij aangesteld om de borging van rechten met betrekking tot vakbondsvrijheid te beoordelen. Starbucks heeft ook een nieuwe bestuurscommissie opgericht, gericht op milieu, partners en gemeenschappen.

Case 3.3.a: Starbucks

Engagement

In 2023 zijn gesprekken gevoerd met 1.164 bedrijven over 4.133 milieugerelateerde, sociale en bestuurlijke kwesties en doelstellingen. Het diagram hieronder geeft de geografische verdeling weer van de gevoerde engagements.

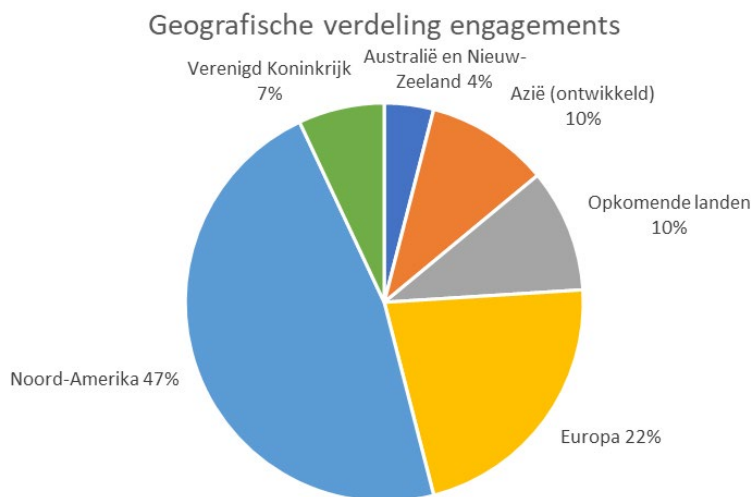

Diagram 3.3.b: Geografische verdeling van gevoerde engagements

De meest voorkomende onderwerpen waren 'milieu' en 'sociaal'. Onderstaande tabel geeft aan welk onderwerp het meest besproken is binnen de vier engagementthema's: sociaal, milieu, goed bestuur en strategie, risico en communicatie.

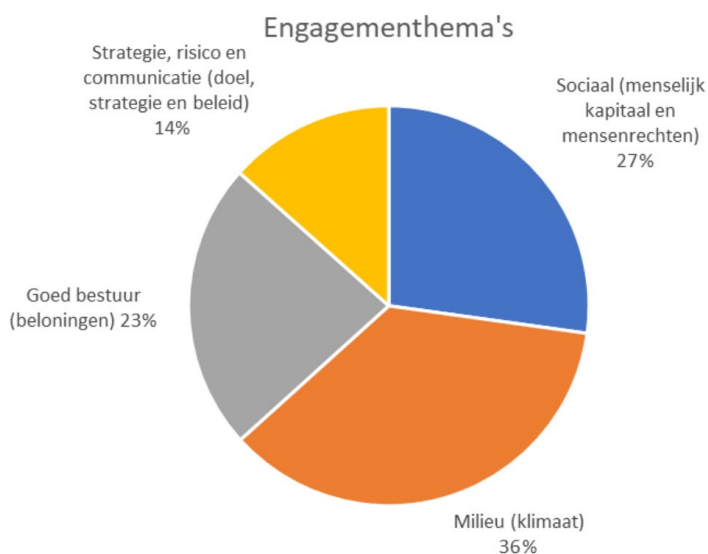

Diagram 3.3.c: Engagementthema's met tussen haakjes het meest voorkomende onderwerp binnen elk thema

In totaal is er in 2023 op 52% van de engagementdoelstellingen vooruitgang geboekt. In het overzicht hieronder staat beschreven hoeveel doelstellingen per thema gehaald zijn.

Figuur 3.3.d: Vooruitgang engagementsdoelstellingen per thema

3.4 ESG-integratie

Selectie externe vermogensbeheerders

Voor de selectie en monitoring van externe vermogensbeheerders en bancaire tegenpartijen bouwt het pensioenfonds op de expertise van de uitvoerder Blue Sky Group. Het fonds blijft zelf verantwoordelijk, ook voor deze twee onderdelen van het beleggingsproces.

Selectiemodel

Omdat een groot deel van de beleggingen is uitbesteed aan externe vermogensbeheerders, is er een solide proces nodig voor selectie en monitoring. De uitkomsten van dit selectieproces komen tot uiting in het door Blue Sky Group ontwikkelde scoremodel. Dit scoremodel kent een aantal criteria, waarvan 'Planet' – als representant van het duurzaamheidsbeleid – een belangrijke is. Het model incorporeert duurzaamheidsfactoren en criteria van UNPRI, SFDR-criteria (voor rapporteren over duurzaamheid) en PAI (Principal Adverse impact Indicators) en MIFID II (duurzaamheidscriteria van klanten).

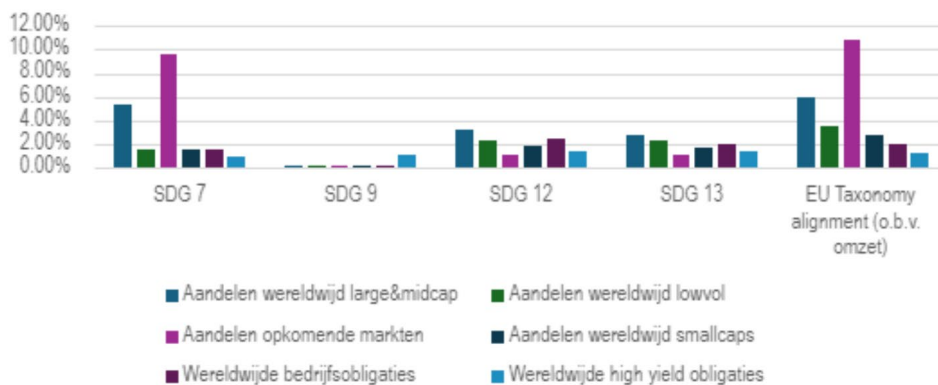
CRITERIA EXTERNE VERMOGENSBEHEEDERS	
Parent	✓
People	✓
Proces	✓
Performance	✓
Peer Performance	✓
Positioning	✓
Planet	✓
Operational Due Diligence	✓

Diagram 3.4.a: Criteria externe vermogensbeheerders

De voorgeselecteerde externe vermogensbeheerder moet kunnen aantonen dat ESG-beleid een geïntegreerd onderdeel is van het beleggingsproces en moet bovendien de UN Guiding Principles en de OESO-richtlijnen onderschrijven. Daarnaast is het van belang dat de manager ook rapporteert over het ESG-beleid en ontwikkelingen in de portefeuille. De integratie van duurzaamheidscriteria adresseert en mitigeert potentiële duurzaamheidsrisico's.

Onderstaande tabel toont de bijdrage van de aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles aan de gekozen SDG's en de EU Taxonomy alignment. De methodologie is dusdanig opgesteld dat voor elk bedrijf de omzet van de producten en diensten die daadwerkelijk bijdragen aan de SDG's en de EU Taxonomy in kaart worden gebracht. De data is afkomstig van Morningstar/Sustainalytics. De EU Taxonomy is een classificatiesysteem voor duurzame activiteiten van bedrijven.

De tabel toont dat het pensioenfonds vooral bijdraagt aan SDG 7 ('betaalbare en duurzame energie'). Naar verwachting zal dit percentage verder toenemen, nu in 2024 in meerdere sub-beleggingscategorieën een klimaatbenchmark wordt ingevoerd.

Grafiek 3.4.b: Bijdragen aandelen en bedrijfsobligaties aan focus SDG's en EU Taxonomy per eind 2023

3.5 Impactbeleggen

Wat is impactbeleggen?

Impactbeleggen onderscheidt zich van traditioneel beleggen doordat er naast een financiële doelstelling ook een duurzaamheidsdoelstelling is geformuleerd. Er wordt specifiek gestuurd op duurzaamheid: niet alleen op het gebied van milieu, maar ook qua governance en op sociaal vlak.

Drie vereisten zijn cruciaal bij impactbeleggen:

1. Intentioneel

- De **intentie** van de portefeuille moet blijken uit het hebben van een concrete doelstelling op de beoogde positieve (maatschappelijke en/of ecologische) impact. Oftewel: er moet specifiek gestuurd worden op een positieve impact.

2. Meetbaar

- De uitkomsten moeten duidelijk en **meetbaar** zijn zodat hierover gerapporteerd kan worden.

3. Financieel rendement

- Het **rendement** is positief en onderscheidt zich daarmee van filantropie.

De belegbare thema's zijn in lijn met de gekozen SDG's van het fonds: klimaat en schone energie (SDG 13 en 7), verantwoorde consumptie en productie (SDG 12), industrialisatie, innovatie en infrastructuur (SDG 9) en waardig werk en economische groei (SDG 8).

Het pensioenfonds heeft in 2023 de implementatie van groene obligaties en gedeeltelijk ook van infrastructurele duurzame energiebeleggingen, zoals zonne-energie en opslag, gerealiseerd.

Daarnaast onderzoekt het fonds of instrumenten als private debt kunnen worden ingezet voor andere impactbeleggingen. Er wordt een specifiek impactbeleid opgesteld.

Voorbeeld 1: Schoon transport, energie-efficiëntie en klimaatadaptatie

SSA Green Bonds van de Europese Unie

Schoon transport, energie-efficiëntie en klimaatadaptatie

Rating	AA+ / Aaa
ISIN	EU000A3K4DM9

Met de belegging in SSA Green Bonds (groene obligaties uitgegeven door de Europese Unie), investeert het pensioenfonds in duurzame projecten met een lange looptijd. Die projecten lopen in landen binnen de EU, en ook in Nederland.

De opbrengsten gaan naar projecten met de volgende klimaatdoelstellingen:

Schoon transport; het toewerken naar zero-emissie van het openbaar vervoer (zoals bussen en treinen) en van de infrastructuur eromheen. Onder dat laatste valt bijvoorbeeld de aanleg van extra oplaadpunten voor elektrische vervoersmiddelen. Er wordt gewerkt aan de ontwikkeling van alternatieve brandstoffen.

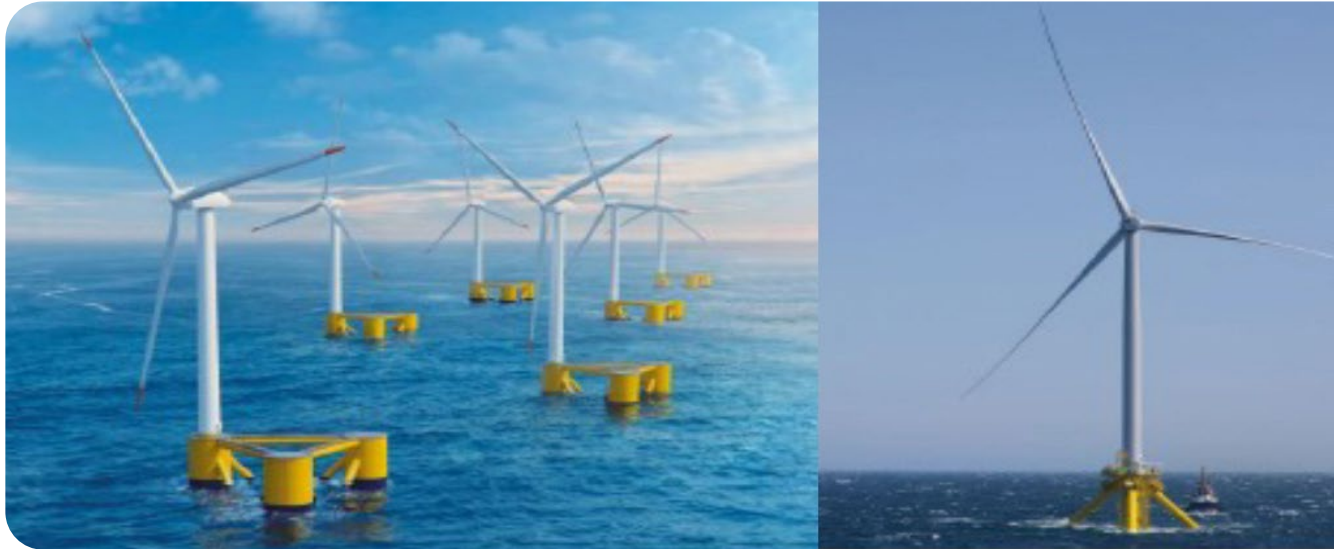
Energie-efficiëntie; in dit kader wordt vooral geïnvesteerd in de aanleg en verbetering van energie-efficiënte systemen en de renovatie van bestaande systemen.

Klimaatadaptatie; dit omvat projecten die gericht zijn op de aanpassingen die noodzakelijk zijn om de klimaatverandering het hoofd te bieden. Ook het voorkomen van klimaatrisico's als gevolg van bijvoorbeeld stormen, droogte en grootschalige branden valt hieronder.

Voorbeeld 2: Drijvende windturbines in EU, VK en Zuid-Korea

Een baanbrekend project met meer dan 18GW aan drijvende offshore windturbines

Het pensioenfonds investeert in een baanbrekend project dat bijdraagt aan de energietransitie. Het voorziet in de ontwikkeling van schone, hernieuwbare energie op grote schaal.

Het project is een voorloper op het gebied van drijvende offshore windturbines. In tegenstelling tot traditionele windturbines worden drijvende windturbines niet op de zeebodem geïnstalleerd, maar daar met kabels aan verankerd. Het grote voordeel is dat de windturbines geplaatst kunnen worden op delen van de zee die te diep zijn voor 'vaste' turbines. Wereldwijd gaat het dan om 80% van de zeebodem. Een groot deel van de bodem in de wateren in Azië en Zuid-Europa is te diep voor vaste windturbines.

Dit type turbine is daarnaast energie-efficiënter dan de traditionele turbines. Ze zijn eenvoudiger onshore te assembleren en offshore te installeren. Daarbij komt dat drijvende windturbines een lagere milieu-impact hebben. Het installeren van een windpark kan plaatsvinden zonder boren of heien, en is dus geluidsarm. Bij de plaatsing van drijvende installaties kan beter rekening worden gehouden met de gevolgen voor plaatselijke ecosystemen en migratieroutes van vogels. Doordat drijvende turbines verder uit de kust kunnen worden geplaatst hebben ze bovendien minder visuele impact.

Het project waarin het pensioenfonds investeert wordt uitgevoerd in een gebied dat de EU, het VK en Zuid-Korea omvat. Na afronding zal de capaciteit meer dan 18 gigawatt bedragen, genoeg om ongeveer 18 miljoen huishoudens te voorzien van schone energie.

Voorbeeld 3: Infrastructuur voor zonne-energie en accu's in Californië

Energieopwekking en -opslag, een essentiële combinatie

Zonne- en windenergie worden niet continu gegenereerd. Het is daarom van belang om de energie te kunnen opslaan wanneer de opbrengst hoog is, zodat de reserve kan worden aangesproken op momenten waarop de opbrengst achterblijft. Accu's zijn daarom noodzakelijk om de opslag en een efficiënt gebruik ervan te verzekeren.

Ontwikkelingen die dit mogelijk maken dragen bij aan de energietransitie en zijn in lijn met de klimaatdoelen van het pensioenfonds. Het pensioenfonds investeert daarom in een combinatieproject in Californië. Projecten die gericht zijn op het winnen van hernieuwbare energie worden hierin samengebracht met bedrijven die accu's ontwikkelen met een zeer grote capaciteit.

De investering omvat twee projecten die respectievelijk 346MW en 410MW zonne-energie leveren, en verbonden zijn met twee enorme accu's van respectievelijk 1505MWh en 1786MWh.

4. COMMUNICATIE MET DEELNEMERS

In 2023 is er een webinar gehouden over duurzaamheid en rendement. Meer informatie hierover is te vinden in de video's op de website:

[Terugblik webinar 'duurzaamheid en rendement gaan prima samen' | klmgrondfonds.nl](#)

Het pensioenfonds publiceerde in 2023 voor de tweede keer een MVB-jaarverslag. Op de website van het pensioenfonds zijn ook de stem- en engagementrapportages te vinden. Er is een aparte webpagina voor de teksten over de SFDR- en taxonomiewetgeving, inclusief bijlagen. De investerings- en uitsluitingenlijsten staan eveneens op de website.

5. VOORUITBLIK

In 2024 ligt de focus van het pensioenfonds op verdere implementatie en verfijning van onze klimaatstrategie en ons impactbeleid. Onze voornaamste doelen en acties:

Klimaatstrategie verder implementeren in de beleggingsportefeuilles

In 2023 hebben we de klimaatbenchmarks verder uitgewerkt voor diverse aandelen- en bedrijfsobligatieportefeuilles, om zo de CO₂-reductie op portefeuilles te realiseren. Deze maatwerkbenchmarks, waarin we minder beleggen in de grootste vervuilers, zijn nu deels klaar voor implementatie of deels al geïmplementeerd. We blijven onze beleggingsportefeuilles aanpassen om ze beter af te stemmen op onze klimaatdoelstellingen.

Impactbeleid opstellen en implementeren

We stellen een gedetailleerd impactbeleid op en beginnen met de implementatie ervan. We streven naar meetbare en positieve effecten op de samenleving en het milieu, en houden rekening met het 'do no significant harm'-principe.

Onderzoeken van meer impactbeleggingen

We verkennen de mogelijkheden van impactbeleggingen, in thema's die aansluiten bij de gekozen SDG's. Denk aan investeringen in de energietransitie, verantwoorde consumptie en productie, duurzame landbouw of bosbouw, of sociale thema's. Dit kan mede mogelijk gemaakt worden door instrumenten zoals impact private debt en impact private equity, om onze portefeuille te diversifiëren en duurzame doelen te ondersteunen.

Integratie van SDG- en risico-data

We zullen data over de Sustainable Development Goals (SDG's) en duurzaamheidsrisico's verder integreren in onze rapportages. We sturen op deze gegevens om onze prestaties te monitoren en te verbeteren.

Herijken van focusthema's en SDG's

We evalueren en verfijnen onze focusthema's en SDG's, met speciale aandacht voor biodiversiteit. We zullen proberen om doelstellingen voor biodiversiteit te definiëren en implementeren, ook al is dat lastiger dan het formuleren van concrete beleggingsdoelen voor CO₂-uitstoot.

We blijven onze deelnemers actief betrekken bij onze keuzes

In 2023 organiseerden we een MVB-webinar, en in 2024 plannen we een rondetafel-discussie om de interactie met deelnemers te versterken en draagvlak te vergroten.

We streven ernaar de kwaliteit van onze data verder te verbeteren

Binnen data omtrent CO₂-uitstoot richten we ons voornamelijk op scope 1- en scope 2-emissies, aangezien scope 3 complexer is. De te maken keuzes zijn vrijwel nooit zwart-wit. Het is belangrijk om open te staan voor de uitdagingen en dilemma's dieper in de keten, om wederzijds begrip te bevorderen en samen weloverwogen keuzes te maken.

We zullen onze deelnemers dan ook blijven benaderen bij die keuzes en blijven streven naar transparantie en consistent beleid. We zetten ons in voor een duurzame toekomst en waarderen de steun en betrokkenheid van onze deelnemers in dit proces.

BIJLAGEN

Afkortingen

- ESG: Environmental, Social en Governance factoren
- ICGN: International Corporate Governance Network
- MVB: Maatschappelijk Verantwoord Beleggen
- OESO-richtlijnen: OECD Guidelines for Multinational Enterprises
- PAI: Principal Adverse Impact Indicators
- SDG's: Sustainable Development Goals
- SFDR: Sustainable Finance Disclosure Regulation
- SSA: Sovereigns, Supranationals and Agencies
- UNGP: UN Guiding Principles on Business and Human Rights
- UNPRI: United Nations Principles in Responsible Investments

Meer achtergronden

De informatie over verantwoord beleggen door Algemeen Pensioenfonds KLM is te vinden op:

- [Verantwoord beleggen vinden wij belangrijk](#)

SDG's

Voor informatie over SDG's en de UN Global Compact kunnen de volgende websites gebruikt worden:

- [SDG Nederland](#)
- [Sustainable Development Goals - Global Compact NL](#)

Global Compact

Voor meer achtergrond over het Global Compact zie:

- [Tien Principles - Global Compact Netwerk Nederland](#)

CO₂-voetafdruk meten

Elk kwartaal monitoren wij de CO₂-uitstoot gerelateerd aan de aandelen en bedrijfsobligatieportefeuilles. Hierbij kijken we naar CO₂-uitstoot scope 1, 2 en 3 van de portfolio en de benchmark. Scope 1, 2 en 3 zijn drie verschillende CO₂-uitstootcategorieën.

- Scope 1 is directe CO₂-uitstoot veroorzaakt door eigen bronnen, zoals bedrijfsauto's.
- Scope 2 gaat over indirecte CO₂-uitstoot door gebruik van gekochte elektriciteit, warmte en koeling.
- Scope 3 is indirecte CO₂-uitstoot via de toeleveringsketen, zoals het inkopen van goederen en het eindgebruik van verkochte producten.

Omdat nog niet alle bedrijven rapporteren over hun CO₂-uitstoot, wordt ook gebruik gemaakt van geschatte en gemodelleerde data. Wij zijn momenteel bezig met het implementeren van onze klimaatambitie wat ervoor zal zorgen dat de CO₂-uitstoot gerelateerd aan onze portefeuilles zal dalen in lijn met het Klimaat Akkoord van Parijs.